

[שהשמש מכוונת על עובי ראש הכותל, ועושה צל על חלקו התחתון], אלא שבבית המקדש לא היו הכתלים משחירים עד שש שעות ומחצה, משום שהיו עבים מלמטה וצרים מלמעלה, ועד זמן זה אינו נראה לאנשים שהגיע זמן חצות, ועל כן תיקנו חכמים שלא יקריבו קודם לכן, כדי שלא יטעו לומר שאפשר להקריב קודם חצות (רש"י לעיל ה, א ולקמן צג, ב ובשמות יב, ו, ע"פ הגמ' ביומא כח, ב וריטב"א שם. וראה גליון הש"ס שהעיר על הסתירה בדברי רש"י, ונשאר בצ"ע, וראה ערוך לנר נדה סג, ב שיישב שהדבר תלוי בשני תירוצי הגמ' ביומא שם).

מַעֲיִדָא דְּמַתְחִיל שְׁמַשׂא לְמַעַרְב, ונקרא זמן זה 'בין הערבים', לפי שהוא בין 'עריבת היום' (החשכת היום) ל'עריבת הלילה' (החשכת הלילה). שעריבת היום היא מתחילת שעה שביעית [או מאמצעה, ראה לעיל בסמוך], משיטנו צללי ערב, ועריבת הלילה היא מתחילת הלילה (רש"י שמות יב, ו). ויש שפירש, שנקרא כך משום שהוא בין הערב של אתמול (וכל הלילה נקרא ערב) לערב של יום זה (רבנו חננאל).

צְלִייתו דְּלָא דְּחֵי שְׁבֵת, מפני שצורך הדיוט היא, ויכול לצלות מבעוד יום (רש"י). כלומר, אלו שני טעמים מדוע אין הצליה דוחה שבת, האחד, מפני שאינה אלא צורך הדיוט, ועוד, שיכול לצלות מבעוד יום (אבני נזר י"ד פה, י). ויש שפירש, שהכל הוא טעם אחד, שכיון שיכול לצלות מבעוד יום, נחשבת הצליה בשבת צורך הדיוט שאינו מעכב את כשרות הקרבן, שאילו לא היה יכול לצלות מבעוד יום, היתה הצליה נחשבת צורך גבוה והיתה דוחה שבת, כיון שקרבן פסח שאינו ראוי להיות מותר לאכילה, פסול (כמבואר במשנה להלן (סא, א)), והרי אסור לאוכלו אלא צלוי (וכמו שפסח דוחה איסור טומאה כדי שיהיה אפשר לאוכלו, כמבואר במשנה להלן (עו, ב)) (כלי חמדה בהעלותך ג, א ד"ה וראיתי).

כְּסִידְרוֹ בְּחֹל דְּעֶלְמָא כֶּף סִידְרוֹ בְּשֵׁבֶת בְּעֶרֶב הַפֶּסַח, כלומר, כפי זמנו של תמיד בימות החול בשאר ימות השנה, דהיינו בשמונה ומחצה, כך זמנו בשבת בערב הפסח. ואין מקדימים את זמן שחיטתו לשבע ומחצה כדי שיוכלו למהר לשחוט אחריו את הפסח וכמו בשאר ערב פסח, כיון שחוששים שמה יתחמם בשר הפסח ויסריח, כמבואר בגמ' להלן (רש"י).

ואף שמצד חשש זה לא היה צורך לאחר גם את זמן שחיטת התמיד, אלא די היה לאחר רק את זמן שחיטת הפסח כדי שלא יתקלקל, מכל מקום מאחר שהוצרכו לאחר את זמן שחיטת הפסח, איחרו גם את זמן שחיטת התמיד, כדי למנוע את העם מלהקדים ולשחוט את פסחיהם [שהרי הפסח אינו נשחט אלא לאחר התמיד], שאם היו מקריבים את התמיד מוקדם יותר, היו העם ממחרים להקריב מיד לאחריו את פסחיהם, מפני ההמון הרב שהגיע לשחוט את פסחיו (בעל המאור).

ובאופן אחר יש שביאר, שחששו שמה יבואו להקדים את זמן שחיטת התמיד גם בשאר ימות השנה, ולא יוכלו להקריב נדרים ונדבות אחריו, וכמו שגזרו כך בכל שבתות השנה אטו ימות החול, וכסברת רבה בר עולא [להלן ע"ב] (בעל המאור להלן שם, בשם רבי משה). ואף שבערב פסח שחל בחול הקדימו את זמן שחיטת התמיד ולא חששו שיטעו להקדימו בשאר ימות השנה, כשחל בחול יש היכר בינו לבין שאר ימות השנה, שמקדימים את שחיטתו כדי להספיק לשחוט את הפסח, מה שאין כן כשחל ערב פסח בשבת שאין מקדימים את שחיטת הפסח, שוב אין היכר אם יקדימו את שחיטת התמיד (מהרש"א, ע"פ תוס').

פרק חמישי - תמיד נשחט

הקדמה כללית: עד כה נדונו במסכתנו הלכות חמץ ומצה, ומכאן ועד פרק עשירי, עוסקת המסכת בהלכות קרבן פסח, שהיה קרב בין הערבים ב"ד בניסן, כמו שנאמר (שמות יב, ו) 'ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים'. בפרקנו יתבארו הדינים השייכים לזמן השחיטה, כוונות הפוסלות בעבודותיו, ושאר מעשי ההקדבה עד הקטרת האימורים (מאירי).

מִשְׁנָה. הקדמה: בכל יום היו מקריבים בבית המקדש שני כבשים לקרבן תמיד, כבש אחד בבוקר, וכבש שני בין הערבים (במדבר כח, ד). 'תמיד של שחר' היה קרב ראשון לכל הקרבנות שבאותו היום, ו'תמיד של בין הערבים' היה קרב אחרון לכל הקרבנות שבאותו היום (ברייטא להלן ע"ב, וכפי שדרשו שם מהפסוקים). יוצא מן הכלל הוא קרבן פסח, שהיה קרב לאחר התמיד של בין הערבים (ברייטא שם, וכפי שדרשו להלן נט, א מפסוק). לפיכך, בערב פסח היו מקדימים את זמן שחיטת התמיד של בין הערבים בשעה אחת, כדי שישפיקו כל ישראל לשחוט אחריו את פסחיהם מבעוד יום. וכשחל ערב פסח בערב שבת, שהיו צריכים גם להספיק לצלות את הפסח מבעוד יום - כיון שאין צליית דוחה שבת, הקדימו את שחיטת התמיד בשעה נוספת, וכפי שיבואר במשנה ובגמ'.

תְּמִיד נִשְׁחַט בְּשִׁמּוֹנָה וּמִחְצָה, השעות המוזכרות במשנה הן 'שעות זמניות', כלומר, שמחלקים את היום לשנים עשר חלקים שווים [מהנין החמה ועד השקיעה (מג"א רלב, ג, ביאור הג"א תנט, ה)]. ויש אומרים, מעלות השחר עד צאת הכוכבים (מג"א שם, בדעת התרומת הדשן)], וכל אחד מהחלקים הוא 'שעה זמנית' (רמב"ם פיה"מ ברכות א, ב).

גְּמָרָא. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻעַ בֶּן לִוִּי וְכו' חֲלָקְהוּ לְבֵין שְׁנֵי עָרְבִים, שמשעה שישית ולמעלה (כלומר, מתחילת שעה שביעית) מתחיל הזמן של 'בין הערבים', שמאז הצל נוטה למזרח (רש"י). אך לדעת רבא להלן, 'בין הערבים' הוא רק ממש שעות ומחצה, שרק מאז הצל מתחיל לנטות למזרח (צ"ח), וכמבואר להלן ד"ה מצותו, והוכיח כן מכך שלא הקדימו בערב פסח שחל בשבת להקריב בשש אלא בשש ומחצה, אולם ראה שם, שבמקום אחר פירש רש"י שגם לרבא 'בין הערבים' מדאורייתא הוא ממש שעות).

וְאִי סֵלְקָא דְּעֶתְךָ בְּשִׁמּוֹנָה וּמִחְצָה דְּאוֹרֵייתָא הֵיכִי מְקַדְּמִין לִיה, ורבי יהושע בן לוי סבר, ש'בין הערבים' אינו דוקא באמצע ממש, בין שני חלקים שווים, אלא כל שמקצת הערב הוא קודם הקרבתו ומקצתו לאחר הקרבתו, נחשב 'בין הערבים' [ומכל מקום בשאר ימות השנה שאפשר לחלק את הזמן בשווה, מקריבים אותו באמצע הזמן], ואילו רבא סבר שלפי דרשת 'בין הערבים', יש לחלקו בדוקא לשני חלקים שווים ולהקריב את התמיד בשעה האמצעית שביניהם (מהר"ח אור דרוע ריט).

מִצְוָתוֹ הִתְּמִיד מְשִׁיטוֹ צֻלֵּי עָרֵב, וזמן זה הוא ממש שעות ומחצה, שהחמה נוטה למערב וצל האדם העומד כנגד החמה נוטה למזרח, אבל בשעה שלפני כן, מחמש שעות ומחצה עד שש שעות ומחצה, החמה עומדת באמצע הרקיע ואין צל האדם נוטה לשום צד (רש"י כאן ובשבת ט, ב, וראה צ"ח שהעיר, ממה שכתב רש"י בתחילת דבריו 'כל שש שעות אחרונות', וראה דבר שמואל שזה לאו דוקא, וכוונתו לחמש וחצי שעות אחרונות, וראה עוד להלן בסמוך).

פירוש נוסף, מן התורה זמן בין הערבים הוא ממש שעות ולמעלה [מחצות ואילך]. שמאז מתחילה החמה לנטות מעט למערב, וניכרת נטיית צללי הערב על הכתלים הפונים למזרח, שמתחילים להשחיר